

פתרון הבחינה

היסטוריה

קיץ תשפ"ב, 2022, שאלון: 22381

מוגש ע"י צוות המורים של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. חלק מהתשובות הן בנקודות בלבד, על הנבחן לפרט את הדברים.

בשאלון זה שמונה נושאים, ועל הנבחן לבחור שניים מהם.
בכל נושא שני פרקים, על הנבחן לענות על שתי שאלות.

נושא 3 – קהילת יהודי קרקוב

על הנבחן לענות על שתי שאלות:

על אחת מן השאלות 9-10 (פרק ראשון) ועל אחת השאלות 11-12 (פרק שני)

פרק ראשון

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מן השאלות 9-10 (35 נקודות)

שאלה 9 – יהודי קרקוב מפרוץ המלחמה ועד הכניסה לגטו

סעיף א'

שני שיקולים שבגללם בחרו יהודים להישאר בגטו ומופיעים בקטע:
שיקול ראשון - לחימה בשירות הצבא האוסטרי במלחמת העולם הראשונה. ציטוט: "אבא היה מוציא מקופסת הקטיפה הכחולה את אותות ההצטיינות שהוענקו לו במלחמת העולם הראשונה".
שיקול שני – יש להם נכסים בקרקוב והם לא רוצים לוותר עליהם. ציטוט: "ומה על החנות והסחורה? למי נשאר את כל אלה?... לא יקום ולא יהיה".

שני שיקולים שבגללם בחרו יהודים להישאר בגטו ולא מופיעים בקטע:
שיקול ראשון – חלק מהיהודים בקרקוב דיברו את השפה הגרמנית והכירו את תרבותה ולא האמינו שעם תרבותי כמו הגרמנים מסוגל לעולל מעשים אכזריים.

שיקול שני – חשש מהשלטון הדיקטטורי בברית המועצות ומהמנהיג שלה סטאלין.
שיקול ייחודי – האחריות הכבדה לגורל החניכים ולגורל התנועה. בנוסף, תחושת השליחות וחשש מדה – מורליזציה בקרב החניכים.

סעיף ב'

ריכוז היהודים בגטו היה נקודות מפנה בשל מספר סיבות:

1. הפרדה מוחלטת בין היהודים לבין האוכלוסייה המקומית. מטרת הנאצים הייתה לבודד את היהודים ממקורות עזרה מבחוץ, ע"י מניעת מגע עם שאר תושבי העיר. מטרה זו הושגה ואכן היהודים היו מבודדים משאר תושבי העיר.
2. הגדלת ממדי התמונה על ידי הרעבה, צמצום שטח המחיה ויצירת תנאי תברואה ירודים. מטרה זו הושגה ואכן חלק מתושבי הגטו מצאו את מותם בדרך זו.
3. עידוד הפרוד הפנימי בקהילה היהודית, על ידי מתן סמכויות שלטון מוחלטות בידי היודנרט והמשטרה היהודית. מטרה זו הושגה כי אכן היה פירוד בין אלו שתמכו ביודנראט, אלו שהיו נגדם וכמובן תושבים רבים היו נגד המשטרה היהודית.
4. ניצול כלכלי הן באמצעות שוד ישיר והן באמצעות עבודת כפייה ללא תשלום – מטרה זו הושגה ואכן יהודים רבים נותרו חסרי כל.

שאלה 10 – המאבק המחתרתי של היהודים בקרקוב

סעיף א'

הסיבות שבגללן חברי "איסקרא" לא הצטרפו לחברי "הארגון הלוחם":

- 1 - "חברי איסקרא" טענו שהמטרה העיקרית במרד הינה פעולת נקם בנאצים על רצח היהודים והיהדות. לעומתם אנשי "החלוץ הלוחם" טענו שהמטרה העיקרית היא "למען 3 שורות בהיסטוריה".
  - 2 – חברי "איסקרא" רצו לקיים את המרד בתוך קרקוב ואילו "החלוץ הלוחם" רצו לפעול ביערות. איסקרא טענו שפעולה ביערות אינה אפקטיבית מאחר ובאזור קרקוב אין יערות מתאימים והפעילות שם בחורף תהיה מאוד קשה. בנוסף, היותה של קרקוב בירת הג'ג הופך אותה דווקא ליעד מתאים והולם לתקיפה מחתרתית שתייצר רושם רב. לעומתם, ראו "החלוץ הלוחם" במאבקם שליחות היסטורית שמטרתה להוכיח לדורות הבאים ובמיוחד לחלוצי התנועות בא"י, שיש להילחם על מנת להשיג עצמאות וחירות. הדרך להילחם היא ע"י לחימה פרטיזנית ביערות לצידם של הפרטיזנים הפולנים הקשורים למחתרת הפולנית-לאומית (ארמייה קריובה) מהסיבות הבאות:
    1. קרקוב היא עיר הבירה של הג'ג ובה מרוכזים כוחות גרמניים רבים נגדם קשה להיאבק.
    2. רצון לקחת חלק בהתקוממות הפרטיזנית הפולנית כנגד הנאצים, כתמיכה בלאומיות הפולנית.
- שני הארגונים כן שיתפו פעולה בסוף כי הם הבינו שאין דרך אחרת אלא לקיים מרד נגד הגרמנים. מבצע ברברוסה, ועידת ואנזה והקול הקורא של אבא קובנר הבהירו לאנשי המחתרות שעליהם להיאבק בגרמנים בכל מחיר ומוטב שיעשו זאת ביחד כדי לאחד כוחות. הם רצו לנקום בגרמנים על האקציות ועל חיסול יהדות קרקוב.
- לפי דעתי מבצע ציגנריה השיג את מטרותיו.
- בטבלה ניתן לראות את המטרות ואת ביצוען וניתן לראות שאכן חלק מהמטרות הושגו ועל כן מבצע זה השיג את מטרותיו.

הביצוע בפועל	המשימה המתוכננת
מספר לוחמי מחתרת העמידו פני שתויים, הסתובבו ליד בתי הקפה והצליחו להשליך לשניים מתוכם רימונים שהתפוצצו מיד. בציגנריה נהרגו כ-10 גרמנים ורבים נפצעו	תקיפת שלושה בתי קפה ברימוני יד, ביניהם קפה "ציגנריה", ששימשו מקום מפגש לקצינים גרמניים
הלוחמים הציתו תחנת סירות של הצבא ומוסכים גרמניים	הצתת מוסכים ומתקנים צבאיים-גרמניים
בסה"כ דווח על 70 הרוגים בקרב הגרמנים בכל פעולות המבצע.	חיסול גרמנים יחידים
חוליות הבנות הדביקו כרוזים "פולנים – שעת הקרב הגיעה, קומו עורו..."	פיזור כרוזים בעיר הקוראים לפולנים לצאת למרד
חוליות של בנות הצליחו להניף דגלים בצדי עמודי הגשרים. כמו כן הניחו את זרי הפרחים על האנדרטאות, דבר שגרם למהומה גדולה בקרב העוברים ושבים.	הנפת דגלי פולין על גשרי העיר והנחת זרי פרחים על אנדרטת המשורר הפולני מיצקביץ' ועל קבר החייל האלמוני הפולני (סמלי לאום פולניים).

סעיף ב'

הדילמה המוצגת בקטע היא האם להילחם כיהודים או להסתיר את הזהות היהודית. מצד אחד, כן להילחם כיהודים כדי שידעו מי פעל וליצור מצב שבו היהודים מוערכים ויש כלפיהם כבוד. מצד שני, אם נלחמים ומסתירים את הזהות היהודית אז יש יותר סיכוי לפעול בשטח. בקטע המקור הבחירה היא להסתיר את הזהות היהודית כי כתוב: "הסעתי את לאבאן על מריצה לאיזו פינה כדי להתרחק מעיני האס-אס ומעיני השוטרים היהודים".

פרק שני

הנבחרים נדרשו לענות על אחת מן השאלות 11-12 (15 נקודות)

שאלה 11

ב-26 באוקטובר פורסמו שני צווים של ממשלת הגנרל גוברנמן: צו אחד הטיל **עבודות כפייה** על יהודים בני 12 עד 60. בצו לא דובר על שכר או זכויות סוציאליות וביצעו נמסר לידי ה-אס אס. צו שני הטיל **חובת עבודה** על פולנים בני אותם גילים אך להם הובטחו משכורת וחלק מהזכויות הסוציאליות. העובדים הפולנים היו כפופים למחלקת העבודה בממשלת הגנרל גוברנמן. שלושה הבדלים: הבדל ראשון – בצו הראשון מדובר על עבודת כפייה ואילו בצו השני מדובר על חובת עבודה. הבדל שני – בצו הראשון אין משכורת ואילו בצו השני יש משכורת. הבדל שלישי – האחריות בצו הראשון היא על ארגון ה-אס אס. לעומת זאת, האחריות בצו השני היא על מחלקת העבודה בממשלה כלומר גוף שהוא פחות קשוח ואכזרי. המטרה של הגרמנים הייתה להראות שגם היהודים וגם הפולנים נמצאים נמוך בהיררכיה של תורת הגזע ומטרתם לשרת את הגזע הארי. דוגמה נוספת להבדל בין היחס של השלטון הנאצי בקרקוב כלפי היהודים לבין היחס שלו כלפי הפולנים בתקופת הכיבוש לפני הקמת הגטו:

- א. **סימון היהודים** - ב-1 בדצמבר 1939 פורסם צו מיוחד שקבע כי יהודי ג"ג מגיל 10 חייבים לשאת סימן היכר יהודי: סרט לבן עם מגן דוד כחול על הזרוע. מי שלא נשא את הסימון, נקנס או נאסר. מטרת הסימון הייתה להפריד בין האוכלוסיות הפולנית והיהודית כדי להבהיר שגורלם שונה.
- ב. **הגבלת התנועה** - מאביב 1940 הוגבלה תנועת היהודים בשטחי העיר קרקוב ונאסרה לחלוטין התנועה בשעות הערב והלילה. נאסר עליהם לנסוע בחשמליות, לנוע ברכבות בין עירוניות ולהחליף מקום מגורים ללא אישור.

שאלה 12

הנהגה ופיקוח על הגטו – היודנראט בוטל ובמקומו מונתה מועצה בראשות דוד גוטר. היחס שלהם כלפי היהודים היה קשה ביותר. הגרמנים פשוט החליטו שהיודנראט לא נותן מענה לדרישות שלהם.

גודל הגטו – שטח הגטו צומצם שוב והוא חולק לשני אזורים: אזור A ואזור B. באזור אחד היו אלו שכשירים לעבודה ובאזור השני היו הזקנים, הילדים והחולים. גירוש היהודים יצר מצב בו ניתן להקטין את שטח הגטו וכדי ליעל בין העובדים הכשירים לכאלו שלא עובדים, חולק הגטו לשני חלקים.

מקורות הקיום - **החמרת ניצול כוח העבודה היהודי** – בסתיו 1942 הבינו הגרמנים שהם עלולים להפסיד בכיבוש ברה"מ, לכן נוצר הצורך להגביר את קצב הייצור הצבאי על מנת לחזק את הצבא הגרמני. לשם כך הוחלט להחמיר את ניצול הפועלים היהודים החיוניים. מפקדי האס.אס והגסטאפו העניקו תעודת עבודה לכל יהודי "חיוני" שהורשה להמשיך ולהתגורר בגטו ולעבוד במפעלים הגרמניים. שינוי זה החמיר את מצב היהודים מאחר והם נוצלו ע"י המעסיקים במפעלים והיו תלויים בהם לחלוטין.

נושא 6 – תולדות ארצות הברית

על הנבחן לענות על שתי שאלות :

על אחת מן השאלות 21-22 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 23-24 (פרק שני)

פרק ראשון

הנבחרים נדרשו לענות על אחת מן השאלות 21-22 (35 נקודות)

שאלה 21 – תולדות ארצות הברית

סעיף א'

הטענה של לינקולן המוצגת בקטע המקור והנימוק לה : אי אפשר לפרוש מארצות הברית ולהקים מדינה נפרדת. אין חוקיות לפרישה של מדינות הדרום מארה"ב והקמת מדינה משלהם (הקונפדרציה). ציטוט : "שום מדינה אינה יכולה על פי דין לפרוש מן הברית על דעת עצמה בלבד. החלטות ופקודות בנידון זה בטלות מבחינת החוק, ומעשי התקוממות, בתחומי מדינה או מדינות, נגד מרותה של ארצות הברית הם מעשי מרידה או מהפכה, לפי הנסיבות".

גורמים שתורמו לפרוץ מלחמת האזרחים :

1 – המחלוקת על העבדות ועל המוסריות שלה - מדינות הצפון סרבו להכיר בעבדות וטענו שדבר זה אינו מוסרי. לעומתן, טענו מדינות הדרום שהעבדות היא מבחינתם דבר הכרחי ואף יש לכך צידוק מוסרי.

הוויכוח על העבדות יצר ניכור קשה בין הצפוניים שראו בדרומיים אנשים לא מוסריים, ובין הדרומיים שראו בצפוניים אויב שלהם, אבל יצר גם סכסוכים פוליטיים בנוגע לזכויות של המדינות הקיימות ולזכויות של המדינות החדשות שנוצרו. בפועל, רק לאחר בחירתו לנשיאות של לינקולן, שהיה מגדולי המתנגדים לעבדות, הרגיש הדרום מאוים עד כדי כך שהחליט לפרוש.

2 – אינטרסים כלכליים שונים – בין מדינות הצפון שהיו בעיקר תעשייתיות לבין מדינות הדרום שהיו בעיקר חקלאיות הייתה חוסר הסכמה. הכלכלה בדרום הייתה שונה מן הכלכלה במדינות הצפון משום שהתנאים הפיזיים בדרום היו שונים מאלה שבצפון. הכלכלה בדרום התבססה בעיקר על חקלאות בחוות גדולות ואילו בצפון התבססה הכלכלה על תעשייה.

הטלת מיסים על ייבוא פגעה בעיקר במדינות הדרום וכמעט ולא פגעה במדינות הצפון. מדינות הדרום חשו קיפוח ואפלייה ולכן יצאו למלחמה.

3 – מיקומה של מסילת הברזל – בין מדינות הצפון לדרום התעוררה מחלוקת בדבר המסלול שבו תעבור מסילת הרכבת בציר מזרח-מערב. האם המסילה תעבור בחלק הצפוני של ארה"ב ובכך היא תגרום לפיתוח האזור או בחלק הדרומי של ארה"ב ובכך תגרום לפיתוח שלו?

4 – מחלוקת על מימון פרויקטים – בין מדינות הצפון למדינות הדרום הייתה מחלוקת נוספת : מי יממן את הפרויקטים הגדולים כמו הנחת מסילות ברזל וכריית תעלות : האם פעילות זו תתבצע באמצעות מימון פדרלי שזו הייתה דרישת מדינות הצפון או באמצעות מימון המדינות ויזמים פרטיים שזו הייתה דרישת מדינות הדרום.

סעיף ב'

כאשר מלחמת האזרחים הסתיימה, יצאו 4 מיליון עבדים לשעבר לחופשי. שמחתם הייתה קצרה שכן היה עליהם להתחיל בחיי עצמאות ללא כל בסיס או הכשרה. הם היו כמובן חסרי רכוש או אדמה וחסרי השכלה. רובם נאלצו לעבוד אצל האדונים שלהם לשעבר, שבמקרים רבים ניצלו אותם באופן מחפיר. אחת מדרכי הניצול הנפוצות הייתה להפוך אותם לבעלי חוב קבוע, כך שלא יוכלו לעזוב את מקומם ואת עבודתם. אחדים הצליחו לרכוש אדמה משלהם ולהתבסס, אך הרוב התקשו בכך. בנוסף, כל עוד צבא הצפון היה במדינות הדרום, הוא דאג להפעלת החוקים החדשים שהבטיחו חירות ושוויון לעבדים המשוחררים. עם פיזור הממשל הצבאי, במהלך שנות ה-70 של המאה ה-19, שבו החיים לאט למסלולם בכל המובנים והצפון איבד עניין בהתנהלות הפנימית של מדינות הדרום. תוך זמן קצרה השתלטה ברחבי מדינות הדרום מדיניות שיישמה את העמדה השמרנית המאמינה בנחיתות הגזע השחור, ונמצאו דרכים לשמר את האפרו-אמריקנים בתחתית הסולם החברתי:

דרך אחת – **מדיניות הפרדה** – על השחורים נאסר להשתמש בשורה ארוכה של שירותים ומתקנים ציבוריים, שיועדו ללבנים בלבד. בתי ספר ומכללות, כנסיות, בתי חולים, בתי סוהר, קרונות רכבת, מסעדות, גינות ציבוריות, אירועי ספורט וקרקסים, תיאטראות ובתי קולנוע – כולם הפרידו בין שחורים ללבנים. מדיניות זו הייתה נפוצה גם בצפון, אך במדינות הדרום היא בוצעה בהקפדה ובהרחבה – כמעט בכל תחום של חיי היום יום.

דרך שנייה – **הגבלת זכות הבחירה של השחורים** – בשנת 1890 כונסה ועידת חוקה במדינת מיסיסיפי וקבעה מספר הגבלות על זכות הבחירה של אזרחיה. החשובות בהן היו מס הקלפי כלומר מס שצריך לשלם כשבאים להצביע וכן מבחני כשירות שכללו ידיעת קרוא וכתוב וכן הפגנת בקיאות בחוקה כלומר אדם שלא יודע לקרוא ולכתוב או שהוא לא מגלה ידע בחוקה לא יורשה להצביע. תוך עשור הלכו רוב מדינות הדרום בדרך זו.

דרך שלישית – **אלימות** – לאחר סיום מלחמת האזרחים, הוקם ארגון לבני גזעני בשם קו-קלוקס-קלאן (KKK), שפעל במחתרת והטיל אימה על שחורים ובני מיעוטים אחרים כמו קתולים וגם יהודים. הם אירגנו לינצ'ים ופגעו בכל מי שניסה לעמוד בדרכם. אלימות זו לא טופלה ע"י מדינות הדרום, שהעדיפו להעלים עין ולהתעלם מהתופעות הללו.

שאלה 22 – החוקה האמריקנית - אתגרים

סעיף א'

חולשותיה של הקונפדרציה:

לאחר מלחמת העצמאות, הקמת ארה"ב והפיכת המושבות למדינות, התברר שיש 2 בעיות בקרב הקונגרס היבשתי: אחת - אי אפשר להטיל מיסים אם אין הסכמה של כל המדינות החברות. לדוגמא: היה ניסיון להעלות מיסים אך אחת המדינות (רוד איילנד) התנגדה ולכן החוק לא אושר.

שתיים – אי אפשר לחייב מדינות לעזור אחת לשנייה. לדוגמא: כאשר היו מהומות באחת המדינות (מסצ'וסטס), היא פנתה לשאר המושבות אך הם לא עזרו לה כי הן לא יכלו מבחינת תקציבית ולקונגרס לא הייתה אפשרות לטפל בכך. המנהיגים של המדינה החדשה הבינו שאין ברירה אלא לנסח חוקה שבה יבואו לידי ביטוי חוקים שיובילו את ארה"ב קדימה.

אחת מן השאלות שעליה נסב הוויכוח בעניין החוקה:

איך לחלק את הסמכויות והכוח השלטוני בין הממשל המרכזי לבין המדינות? כולם הסכימו שיש להקים ממשל מרכזי בעל כוח אך רבים חששו מריכוז סמכויות רב מדי בידי, שיהיה על חשבון המדינות.

עקרון הפדרליזם:

השלטון יחולק בין הממשל המרכזי (הנשיא והשרים) שאחראים על כל שטחה ואוכלוסייתה של ארה"ב לבין ממשלי המדינות האחראים כל אחד על שטחה ואוכלוסייתה של אותה מדינה. הממשל המרכזי אמור לטפל בעניינים הנוגעים לכלל המדינות כמו ענייני חוץ וביטחון ולעומת זאת פעולות כמו חינוך, בריאות, תחבורה פנימית, חוק פלילי וכדומה יהיו בידי המדינות עצמן. המשמעות היא שלאזרח אמריקני יש שתי אזרחויות: פדרלית ומדינתית. בתחילה הורכבה ארה"ב מ- 13 מדינות ועם הזמן נוספו עוד מדינות וכיום יש 50 מדינות פנימיות שלכל אחת יש מושל שמנהל את המדינה על פי החוקים שלה.

סעיף ב'

תהליך החקיקה שבה לידי ביטוי:

ברגע שיש הצעת חוק, היא עוברת לוועדה שמעבירה את ההצעה לבית הנבחרים. במידה והוא מאשר ההצעה עוברת לסנאט ואם שני הבתים אישרו את ההצעה היא עוברת לנשיא והוא יכול לאשר את ההצעה או לבטל אותה. בכך באה לידי ביטוי גם הפרדת הרשויות וגם האיזונים והבלמים. הכוונה היא שכל הרשויות תלויות אחת בשנייה ובולמות אחת את השנייה ובכך יש איזון של כולן. כמעט כל צעד שלטוני עובר דרך 3 הרשויות והמטרה היא שלא ירוכז כוח רב מידי בידי גוף אחד.

במילים אחרות, מבנה החוקה בנוי באופן כזה שהרשויות השונות יכולות, רשאיות ואף חייבות לבלום ולאזן אחת את השנייה. כך נמנע כוח רב מידי בידי גוף אחד ונוצר פיקוח של הגופים זה על זה כאשר השיטה אמורה לצמצם הן שיקול דעת מוטעה והן שחיתות מכוונת.

שני מקרים נוספים שהתרחשו בשנות ה- 50 והציגו אתגר:

לינדה בראון נגד מחלקת החינוך של עיריית טופקה – האם ניתן לשנות את פסק הדין של בית המשפט העליון משנת 1894? – התשובה הייתה שאפשר.

המשבר בליטל רוק בו הנשיא איזנאוואר שלח כוחות צבא לבית הספר כדי לאלץ את המנהל לקבל את התלמידים שם. הנשיא למעשה התערב בעניין פנימי של אחת המדינות, דבר שאסור על פי החוקה.

פרק שני

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מן השאלות 23-24 (15 נקודות)

שאלה 23

גורם ראשון - כוח ייצור עולה על כוח הקנייה – במהלך שנות ה- 20 נוצר חוסר התאמה בין כוח הייצור שעלה וצמח לבין כוח הקנייה שהלך והצטמצם. נתח גדול מאוד של ההכנסות זרם לידי שכבה הולכת וקטנה, בעוד שרבים אחרים – חקלאים, פועלים וצרכנים אחרים היו בעלי הכנסה נמוכה. ההשקעות בתעשייה ייצרו כמויות גדולות יותר ממה שיכלו הצרכנים לקנות, וכתוצאה מכך החלו מפעלים לצמצם פעילות ולפטר עובדים.

גורם שני - תפקוד לקוי של הבנקים - הבנקים נתנו הלוואות בקלות והסתבכו כשלווים רבים (חקלאים למשל) לא הצליחו לעמוד בהתחייבות שלהם. בנוסף, הבנקים השקיעו סכומי כסף רבים וגדולים בבורסה וכשהיא התמוטטה הכסף ירד לטמיון.

גורם שלישי – האטה בענפי תעשייה מובילים כמו בנייה ומכונות – הכלכלה האמריקנית הייתה תלויה בשני ענפי כלכלה גדולים: בניה ומכונות. בסוף שנות ה-20 חלה ירידה בייצור ובפעילות של שני ענפי כלכלה אלו ולכן החלו לפטר עובדים והמשבר הכלכלי הלך והתרחב.

גורם רביעי – התחזקות הכלכלה באירופה – במהלך שנות ה-20 התחזקה הכלכלה במדינות אירופה השונות. באנגליה, צרפת, גרמניה ובמדינות נוספות חלה התאוששות כלכלית ומפעלים שונים שם החלו לייצר תוצרת רבה. בעקבות זאת, חלה ירידה בביקוש לתוצרת של מפעלים בארה"ב.

גורם חמישי – מכסי מגן גבוהים – הממשל בארה"ב הטיל מיסי מגן גבוהים על מוצרי תעשייה וחקלאות. בתגובה הטילו האירופאים גם הם מכסי מגן גבוהים (צרפת לדוגמה העלתה את המכס על רכבים מיובאים מארה"ב מ-45% ל-100%). דבר זה גרם לירידה חדה בביקוש למוצרים אמריקנים שהמחיר שלהם הפך להיות גבוה מאוד.

גורם שישי – חוסר הפיקוח של הממשל – על פי התפיסה הליברלית, הממשל מתערב כמה שפחות בכלכלה. לכן, הממשל לא הגביל את הבנקים במתן ההלוואות והממשל גם לא התערב כאשר מחירי המניות עלו לסכומים שהיו גבוהים מערכם האמיתי.

התוצאות של המשבר הכלכלי

התוצאות של המשבר הכלכלי היו קשות: יותר מ-9000 בנקים הוכרזו פושטי רגל או סגרו את שעריהם ולא כיבדו התחייבויות קודמות. בשיא המשבר הגיע מספר המובטלים ל-12 מיליון וקרוב ל-30 מיליון איש מצאו עצמם ללא מקור הכנסה קבוע, התל"ג ירד ב-25% וההכנסה הכוללת בחקלאות ירדה מ-12 מיליארד דולר ל-5 מיליארד בארבע שנים. כשליש מן החקלאים לא יכלו לעמוד בתשלומי המשכנתאות ופוננו מהחוות שלהם. חלקם עברו לגור בערים שם הם גרו בעוני מחפיר.

שאלה 24

עם תום מלחמת העולם השנייה, נוצרה מערכת בינלאומית חדשה ושונה מן המוכר. המעצמות שניהלו את ענייני העולם עד אז נחלשו במידה שלא איפשרה להן להמשיך ולהנהיגו. גרמניה, איטליה ויפן הובסו והתמוטטו כליל, והיו עתה לשטח כבוש שחולק בין בעלות הברית. על צרפת – שנכנעה בקלות לכיבוש הגרמני – הסתכלו מעתה בזלזול. בריטניה אמנם נשאה בכבוד בנטל הלחימה, אך בסיומה היא עמדה על סף פשיטת רגל כלכלית ומול מרידות ברחבי האימפריה שלה מעמדה ירד למעצמה מדרג שני. בעקבות המלחמה התחזקו דווקא 2 מעצמות, אשר בתקופה שלפניה כמעט שלא נטלו חלק בזירה הבינלאומית: ארה"ב ובריה"מ. כמעצמות מנצחות הן זכו ביוקרה רבה – במיוחד בריה"מ אשר נלחמה בחירוף נפש נגד הפולש הגרמני והייתה היחידה באירופה שהצליחה להדוף אותה מאדמתה. באשר לארה"ב, המלחמה – גם הפעם – לא הייתה על אדמתה. היא ספגה פחות אבדות ונזק מהמדינות האחרות וכלכלתה הפכה להיות הטובה בעולם. בנוסף, יוקרה רבה העניקה לה פצצת האטום.

הדרדרות היחסים בין ארה"ב לבריה"מ

בין 2 המעצמות, שהיו שותפות במהלך מלחמת העולם השנייה, היו חילוקי דעות שהתחילו עוד בסוף מלחמת העולם הראשונה. חילוקי הדעות היו בשל מספר סיבות:

סיבה ראשונה – שיטות כלכליות שונות – בשנת 1917 התרחשה ברוסיה המהפכה הקומוניסטית. מהפכה זו הדגישה את השוויון הכלכלי וגינתה את השוק החופשי. הסובייטים היו משוכנעים כי הקפיטליזם נועד מיסודו למלחמות וכי נגזר מראש שהוא יביא את העולם לחוסר יציבות. הכלכלה החופשית עלולה גם להוביל את העולם למשבר כלכלי, כפי שקרה בשנות ה-30. הסובייטים טענו שהקפיטליזם הוא סוג של מערכת כלכלית שהיא אנטי שווינונית, אנטי מוסרית, לא אמינה ולא יציבה. בניגוד להם, האמריקנים התבססו על האידיאולוגיה הליברלית של זכויות האדם, ממשל מוגבל וחופש כלכלי.

סיבה שניה – בריה"מ מאשימה בהתעכבות פתיחת חזית שניה - לאחר מבצע ברברוסה היה מצבה של בריה"מ קשה מאוד וסטאלין ביקש מברייטניה וארה"ב שיפתחו חזית מערבית. רק לאחר שנתיים זה קרה והסובייטים היו בטוחים שזה בכוונה והמטרה הייתה להחליש את הצבא הרוסי.

סיבה שלישית - הטלת פצצת האטום – הטלת 2 פצצות אטום על יפן בסוף מלחמת העולם השנייה הייתה נקודת השיא בהידרדרות היחסים בין 2 המעצמות. יש הטוענים שהמטרה האמיתית של הטלת הפצצה הייתה להפחיד את בריה"מ ואת המנהיג העומד בראשה, סטאלין.

סיבה רביעית - הפצת המהפכה הקומוניסטית בעולם – הסובייטים אכן רצו להפיץ את המהפכה הקומוניסטית בעולם ואף הפעילו לחץ על מפלגות קומוניסטיות בארצות רבות וביבשות שונות כדי שבאותה מדינה יהיה שלטון קומוניסטי. פעילות זו גרמה לחשש גדול במדינות המערב.

סיבה חמישית – השפעתה של בריה"מ הולכת וגדלה - בתוך 3 שנים מתום מלחמת העולם השנייה נחלה ברית המועצות הצלחה גדולה – בכל מדינות מזרח אירופה שלטו משטרים קומוניסטיים: פולין, הונגריה, רומניה, בולגריה, יגוסלוויה, אלבניה ומזרח גרמניה. מדינות מערב אירופה וארה"ב עקבו בדאגה אחרי ההתפתחויות שהיו מבחינתן לא טובות.

דוקטרינת טרומן

דוקטרינת טרומן, שנקראת גם מדיניות הבלימה, היא גישה מדינית שטוענת שכן צריך להתערב בנעשה במדינות העולם. גישה זו היא ההפך מהגישה של הנשיא מונרו שנקבעה 150 שנה לפני כן.

"לאחרונה נכפו על עמיהן של מדינות מסוימות בעולם משטרים טוטליטריים... ברגע זה של ההיסטוריה האנושית, חייבת כמעט כל אומה לבחור בין שתי דרכי חיים, בחירה שלעיתים קרובות מדי אינה חופשית. דרך חיים אחת מתבססת על רצון הרוב. מאפיינים אותה בחירות חופשיות, ממשל ייצוגי, מוסדות חופשיים. ערבויות לחירות הפרט, חופש דיבור ודת וחופש מדיכווי פוליטי. דרך החיים האחרת מתבססת על רצון המיעוט שנכפה בכוח על הרוב. היא נשענת על הפחדה ודיכווי, על עיתונות ורדיו מגויסים, על עריכת בחירות מזויפות ועל דיכווי חירויות הפרט.

אני מאמין שמדיניות ארה"ב חייבת לתמוך בעמים החופשיים הנאבקים נגד כל ניסיון לשעבדם באמצעות מיעוטים חמושים או לחצים מבחוץ... העמים החופשיים בעולם מבקשים את תמיכתנו לצורך שמירת החירות שלהם. אם נתרשל במנהיגותנו, אנו עלולים לסכן את שלום העולם. וודאי שגם את שלום אומתנו. אחריות גדולה מוטלת על כתפנו. אני בטוח שהקונגרס ידע ליטול אחריות זו בעמידה איתנה" (נאום טרומן בקונגרס, 1947).

לדוקטרינה הייתה סיבה והיא החשש של ארה"ב מהתפשטות והתרחבות הקומוניזם באירופה ובעולם כולו.

תיאוריית הדומינו

לאחר תום מלחמת העולם השנייה התחילו 2 המעצמות לחלק את העולם לאזורי השפעה שונים: מזרח אירופה הייתה נתונה לשלטון קומוניסטי, ואילו מערב אירופה ודרום אמריקה היו נתונים להשפעה אמריקנית. מצד שני, אזורים שלמים ביבשת אפריקה ואסיה לא היו תחת אזור השפעה בולט ולכן כל מעצמה רצתה שהיא יהיה לטובתה. מדיניות אמריקנית זו נבעה מהנחות היסוד של מדיניות הבלימה ושל תיאוריית הדומינו. הטענה הייתה שאסור להסכים לשום כניעה בפני הקומוניזם העולמי, ושנפילת מדינה אחת תגרום לעוד ועוד מדינות ליפול תחת הקומוניזם. ארה"ב לא הסכימה לשום כניעה בפני בריה"מ והיא גם החליטה שהיא לא תעמוד מהצד אלא תתערב בכל אירוע פוליטי ומדיני שיש עולם.

מלחמת קוריאה

קוריאה היא מדינה שנמצאת במזרח אסיה. בשנת 1905 התרחשה מלחמה בין רוסיה ליפן וקוריאה עברה לשליטת יפן שהמשיכה לשלוט עליה עד סוף מלחמת העולם השנייה. במהלך מלחמת העולם השנייה טענה ארה"ב שקוריאה צריכה להיות מדינה עצמאית וחופשית ולא מדינה שכבושה בידי מדינה אחרת. לאור זאת, הוחלט שבריה"מ תכבוש את צפון המדינה מידי יפן (עד קו רוחב 38) ואילו ארה"ב תכבוש את דרום קוריאה (עד קו רוחב 38). כשמלחמת העולם ה-2

הסתיימה, החלו ניסיונות לאחד את המדינה כלומר לאחד את החלק הצפוני שכבוש בידי בריה"מ עם החלק הדרומי שכבוש בידי ארה"ב, אך ניסיונות אלו נכשלו. בשנת 1949 עזבו הסובייטים והשאירו את צפון קוריאה עם ממשל קומוניסטי וצבא חזק ומצויד היטב. האמריקנים עזבו כמה חודשים לאחר מכן לאחר שהעבירו את השליטה בדרום קוריאה לממשלה עם נטייה דמוקרטית.

ב – 25 ביוני, 1950, חצו כוחות של צפון קוריאה את הגבול, פלשו אל קוריאה הדרומית וכבשו את רוב שטחה. ארה"ב החליטה לפעול על פי דוקטרינת טרומן ועל פי מדיניות הבלימה ובשל חשש מתאוריית הדומינו הם החליטו להיכנס לקוריאה יחד עם חיילים מ – 15 מדינות נוספות. במשך שנתיים התחוללו קרבות קשים שבמהלכם כבשו האמריקנים את השטחים שצפון קוריאה כבשה ואף הצליחו לכבוש שטחים רבים בחלק הצפוני של קוריאה. צבא הצפון קיבל עזרה מהשכנה הגדולה (סין) ובסדרת קרבות הוא החזיר לעצמו את השטחים שארה"ב כבשה ממנו. לבסוף, בשנת 1953 חתמו שני מנהיגי קוריאה על הפסקת נשק וקבעו את קו הגבול ביניהם. ניתן להוסיף שהיריבות והמתחות בין 2 המדינות (צפון ודרום קוריאה) נמשכת עד ימינו.

השפעות המלחמה

- 1 - מלחמת קוריאה הייתה חשובה כי היא ייצגה תפנית חשובה במדיניות החוץ האמריקנית: היא הרחיבה את זירת המלחמה הקרה מיבשת אירופה ליבשת אסיה.
- 2 - ההתנגדות לקומוניזם הצליחה ודרום קוריאה לא נכבשה.
- 3 - מלחמה זו הייתה עבור האמריקנים חוויה מתסכלת: לראשונה בהיסטוריה שלהם הם נתקלו במצב בו הם לא יכלו להרשות לעצמם להמשיך ולהילחם עד ניצחון מלא.

משבר קובה

משבר הטילים בקובה הוא משבר שהתרחש באי קובה והוא עוד דוגמא למלחמה הקרה שהייתה בין בריה"מ לבין ארה"ב.

בשנת 1959 התרחשה בקובה הפיכה שבה הודחה הממשלה ובמקומה עלו המורדים לשלטון. המורדים, בראשותם של פידל קאסטרו וארנסטו "צה" גווארה האגדי, ביצעו מספר פעולות: הם הלאימו רכוש (גם של חברות אמריקניות), הנהיגו רפורמות סוציאליסטיות ונלחמו בשחיתות. בנוסף, הם חתמו עם בריה"מ על חוזים כלכליים. בתגובה לכך, ניתקה ארה"ב את יחסיה עם קובה. תקופה קצרה לאחר מכן תכננה ארה"ב מבצע בו יופל השלטון בקובה על ידי ארגון הביון האמריקני ה - CIA. הפלישה התבצעה בשנת 1961 אולם היא תוכננה ובוצעה באופן מרושל ולכן היא נכשלה. בעקבות ניסיון זה ניתקה קובה כליל את קשריה עם ארה"ב והידקה בצורה משמעותית את יחסיה עם בריה"מ.

המשבר מגיע לשיאו

באוקטובר 1962 גילו מטוסי ביון אמריקנים בסיסי טילים גרעיניים לטווח בינוני, שהוקמו ע"י הסובייטים בקובה, במרחק 200 ק"מ!!! בלבד מחופי ארה"ב. במילים אחרות כמעט כל שטחה של ארה"ב היה נתון לאיום של פצצות אטום. הנשיא קנדי ראה בכך קריאת תיגר – איום ישיר על בטחון ארה"ב וחזירה אל תחום ההשפעה הבלעדי שלה. בפני הנשיא ניצבו כמה אופציות: לתקוף את בסיסי הטילים ובכך לדרדר את העולם לשואה גרעינית או לנסות להגיע להידברות עם בריה"מ.

לאחר דיונים, בחר קנדי לפעול בדרך הבאה:

הוא הטיל סגר ימי על קובה, והורה לעצור כל אנייה סובייטית נושאת טילים ולמנוע את הגעתה לאי. הוא גם הזהיר את הסובייטים, שכל שימוש שיעשה בטיילים אלה יביא להתקפה כללית של ארצות הברית על ברית המועצות. במשך ימים אחדים עקב העולם בחרדה אחר האירועים בקובה. הכול חששו ממלחמה גרעינית. **היה זה העימות המסוכן ביותר שאירע במהלך המלחמה הקרה.** לבסוף נהגו שני המנהיגים באחריות והגיעו להסכם.

תוצאות העימות

- 1 – מנהיג בריה"מ, ניקיטה חרושצ'וב, הבטיח לסלק את כל הטילים תמורת התחייבות פומבית של האמריקנים, שהם לא יפלו לקובה.
- 2 - באופן לא פומבי התחייב קנדי לפרק את מערכות הטילים שהציב צבא ארצות הברית בטורקיה.
- 3 – בסופו של דבר, שני הצדדים נמנעו משימוש בנשק גרעיני.
- 4 – הותקן 'קו אדום' – קו טלפוני ישיר בין שני הנשיאים, שאפשר קשר מידי בין המנהיגים במקרה של משבר.